

Payer Imre

Kárpátaljáig és tovább...

Kétségtelen, hogy a műveltségi kánon és a magyar kultúra egyik alapvető problémája a nemzeti önazonosság változása. Különösen éles fénytörésben tűnik fel mindez az anyaországon kívüli magyarság vonatkozásában, melyet elkerülhetetlenül kísért a nyelvi-kulturális keveredés, hibriditás.

Marcsák Gergely kárpátaljai költő műveihez is akarva-akaratlan ezzel az olvasói attitűddel közelítünk. Kérdések, amelyekre választ várunk: fenyegeti-e a nemzeti önazonosságot a kevert kulturális-politikai (nyelv)terület, krízisként artikulálódik-e mindez, illetve miképpen talál fel- és megoldásra.

Marcsák poézisét nem a képviselői költészet beszédmódjának hagyománya felől érdemes megközelíteni. Művészete nem profetikus, nem egy embernél hatalmasabb erő közvetítőjének hangját halljuk a jelenre és jövőre vonatkozóan. Az egyetemes jellegű létköltészethez sem tartozik. Nem enigmatikus bölcsesség szavai. Nem is alanyi költészet. Marcsák Gergely műfaja a dalszerű líra.

A balladák, a sanzonok, a poénos limerickek világa az övé – nagyon professzionális módon műveli mindezt. Kis túlzással azt is mondhatnánk, dallamformákból áll a versbeszéde. Ki beszél ebben a formában? A személynek álcázott *persona*. Az arcnak álcázott maszk. A siker azon múlik, meg tudja-e valósítani maszk és arc, személy és *persona* hitelesnek tűnő összeolvasztását.

Legalább három nagy csoportba sorolhatók a szerzőhöz köthető dallamvariánsok, s ezt a felosztást a ciklusok műfaji sokszí-

núsége is igazolja. Az első a *balladisztikus*, a második a *sanzonos*, a harmadik megidézi a kilencvenes éveknek azt a gyakorlatát, hogy a kötet fő szövegébe beemelődnek azok a frivol bravúrok is, amelyeket a korábbi költők, még Kosztolányi is csak csacsi rímekként örökített tovább. Marcsák Gergelynek kapóra jön itt az egyre népszerűbbé váló *limerick-forma*.

*Költői estjére érkezve
Ármos egy pub előtt fékez le.
Lórándunk nagy vágya
metrumát szájtátva
sok ír nő egyszerre élvezze.
(Dublini est)*

A kötet ciklusait összeköti a könnyed és virtuóz formabiztonság. A „balladisztikus” első – véleményem szerint a könyv legsikerültebb része – három nyitó darabja rendkívül erős: *A vonatokról*, a *Nagyapa* és a *Különjárat*, továbbá kiemelkedik a szintén itt szereplő, kötetcímadó *Fekete-Tisza*, amely a nemzeti önazonosság traumájára reflektál:

*Hasamban hordom szégyenemre
oláh zsványok gyermekét.
Üt-rúg, amint az apja tette,
és gyűlölet feszíti szét.*

(...)

*De elhagynak a szenvedések,
s a vén hucul tutajra tesz.
Terít egy inget szemfedélnek
főlem, s hozzájuk átevez.
(Fekete-Tisza)*

A költő ebben a versében le is képezi azt, amiről ír. Például a *hucul* felidézi a *huncut* szót is, mely ebben a kontextusban a halál

groteszk hírnöke, a közvetítő a túlvilágra – hangzása fenyegetően bohó, morbidan játékos –, és mindezt az előtte álló vén jelző fokozza. Mivel a *hucul* a történelmi Magyarország egyik szláv kisebbsége a Kárpátalján, néprajzilag is hitelessé válik a jelentésalkotás, hiszen a huculok valóban tutajosok is voltak amellet, hogy lótenyésztéssel foglalkoztak. Kép, hangzás és archaikus nyelvhasználat egysége sodor a folyó képéhez, mint az életút átvezetése a halálba – régi szimbólum, de itt mégsem válik elcsépeltté. A *Terít egy inget szemfedélnek* jambikus lüktetésével, a telített szótestek ünnepélyesen tragikus hangzásával is felidézi a régi balladák emlékezetét – gyönyörűen ringat a verssor, mint a folyó sodra. A versszak csak súrolja a giccshatárt, így nagyobb az érzelmi töltete. E pontos arányérzők Marcsák költészetének egyik titka.

A második ciklusból – *Alkony a vitrinben* – a címadó verset és a *Kalandot* emelném ki, a harmadikból pedig a *Mátyás anyja Prágában*, Arany János balladájának egyfajta visszaéneklését a szó több értelmében is, a travesztikusan politikai pamflet-költeményt:

*Világít
Már a hold,
Éjfél is elmúlt tán.
Mátyásunk
Felriad –
Kocognak ablakán.*

*„Ki kopog
Ilyenkor?
Ne már, ez egy holló?
Csőrében
Papiros
Vagy ahhoz hasonló.”*

*Pecsétje
Szigonyos,
Cirill az írása.*

*Hadkie-
gészítő
Szíves meghívása.*

(Mátyás anyja Prágában)

A másik, szintén remekül sikerült versben a groteszk képalakítás kiválóan illeszkedik a jambusi lejtésbe, a rímes versszakok andalító hangzásába – ez által keltve morbidan is melankolikus, humoros hatást:

*Az asztal alól sötétség szivárog,
ellepi a lassan sárguló szobát,
és kiszorít a sűrűsödő vitrinből
egy régi orosz porcelánbabát.*

(Alkony a vitrinben)

Csak látszólag könnyű megragadni ezt a dalszerű költészetet. A dalban egyszerűnek kell lenni, és az egyszerűség mindig a nagyon érzékeny összetettség lepárlása, nem tévesztendő össze a kezdetlegességgel. A hatáskeltés is nehéz, ritkán sikerül maradéktalanul úgy, mint például a Bereményi Géza–Cseh Tamás szerzőpáros esetében. Bereményi rímes szövegei egyébként prózaírói háttéréből erednek, és Marcsák Gergely költeményei is sokszor mintha prózaszilánkokból alakultak volna át. Kérdésként merülhet fel, Marcsák eléri-e azt a hatásszintet, amit a márai kultusszal övezett elődök. Azon sem csodálkoznék, ha a költő a jövőben prózaírássra (is) adná a fejét.

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy szépírói teljesítményének nyelvi megformáltságát nem a 'dolog' és 'jel' széttartásán alapuló neoavantgárd szemlélet jellemzi, mint például Tandoriét, hanem jelentés és hangzás termékeny megsokszorozása, mint például Kovács András Ferencét.

Költészete mintegy a nyilvánosság szerkezetének a feltérképezése is. Megjelenik a hagyományos, az új, és erőteljesen benyomult a szövegvilágba a popularitás.

Mindenképp ki kell emelnünk a költő mesteri formaérzékét, a kötetben szereplő klasszikus verstani alakzatokat a szonettől a limerickig, a hexametertől a szapphói stróféig. Rímtechnikája briliáns, ahogyan sor- és strófafelépítése is, a dalformához illő refrénes megoldásai szintén. Már-már túlságosan is profi költő Marcsák Gergely, hiszen az igazán nagy költészethez elengedhetetlen némi amatőrség is. Ugyanakkor a szerzőnek nem sikerült teljes mértékben megújítania a hagyományt. Nem minden esetben létesíti is a versbeszédet, amit mond, nem mindig válik önazonossá. Csak szóhasználatában, tematikájában mutat a tradíciót megújító eredetiséget, nyelvi-retorikai kidolgozottságában nem.

Jó példa erre az *Opsi* című vers. Leginkább a jövevényszavak nyelvészeti, nem irodalmi csoportosítására emlékeztet az eljárás. Pozitivista, levéltári jellegű szemlélete van itt a nyelvnek, nem esztétikai és poétikai jellegű. A politikai és létmagatartás alapja it nem érinti. Nincs keveredés a nyelvben és az identitásban, ez az aspektus szilárd és érintetlen marad. A nyelv alapszerkezetét nem befolyásolják a szó-közbeszúrások, inkább szórakoztató hatásuk van, nincs egzisztenciális tétjük:

*Nézted csak az üres turnyikot,
érezted, hogy semmit sem bánok,
a folyosó kopott plitáin
zúgtak gurulóscsemodánok.*

*Sípolt a csájnyik. A spórról
átraktad a tumbocskára,
és elmondtad, mint máskor is,
hogy milyen volt az angol pára.*

*Fölemeltem a granyonkát.
Tudtam, hogy itt az alkalom:
ezt megiszom és elmegyek.
Mától kvártélyon lakom.
(Opsi)*

Véleményem szerint Marcsák komoly, melankolikus hangvételű versei jobban is sikerültek, mint a mű-frivolak, episztolák.

Írásom elején említettem a nyelvi és létbeli önazonosság kérdését. Szerintem mindezt a Nyugat harmadik nemzedékének (Radnóti Miklós, Vas István, Weöres Sándor) költészeti szemlélete erősíti Marcsák Gergely műveiben: a rendkívül kulturált, esztétista modern megszólalás. Könnyed hangvételű költeményei is arra a hagyományra épülnek, amely szerint a mű jelentése a formák kulturális (abszurdításában is jelenlevő) humanista folytonosságából ered. Véleményem szerint ez a megszólalásmód biztosítja a nyelvi-nemzeti önazonosságot Marcsák Gergely verseiben, de mivel csak témáit illetően, mélyebb rétegeiben nem, ennek az önazonosságnak a széthullása fenyegetheti is a szerzőt.

Marcsák Gergely: *Fekete-Tisza*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia – KGMT, Budapest, 2019.